

Terezín, hudba a naděje

MARTA ŠVAGROVÁ
redaktorka LN

KOLEM DOKOLA

Hudba uvolňuje, povznáší, burcuje, provokuje, irituje i odvádí mysl do jiných světů; co však jejím prostřednictvím člověk prožívá, záleží nejen na obsahu, formě a provedení, ale také na rozpoložení, v jakém jej zastihne. Jedním z míst, kde hudba doslova léčila své strůjce i konzumenty, byl Terezín, nedobytná pevnost, v níž nacisti vytvořili koncentrační tábor pro více než šedesát tisíc Židů. Přesněji přestupní stanicí, kde židovské rodiny ve zdánlivě volnějším režimu žily v očekávání příštích transportů, na jejichž konci je čekalo peklo vyhlazovacích táborů.

Život v Terezíně je téma stále ještě ne zcela objektivně popsané, byť mnohá osobní svědectví známe, jeho obraz se v různých dobách z různých důvodů zjednodušoval. Jedna pravda však známá je: lidé tu směli provozovat hudbu či divadlo, mohla vznikat díla literární i výtvarná, zpívaly se písničky... „Němcům bylo jedno, co uvnitř lidé dělají, pro ně to byly chodící mrtvolky, věděli, že je jen otázkou času, kdy je pošlou dál, na práci a na smrt,“ vysvětluje Jiří Polák, člen nadačního fondu Věčná naděje a iniciátor stejnojmenného hudebního festivalu.

Jeho první ročník s názvem *Gustav Mahler a terezínská skladatelé* se chystá na druhou polovinu srpna (www.vecnanadeje.cz). Skladby Viktora Ullmana, Hanse Krásky, Pavla Haase a Gideon Kleina, skladatelů, kteří s vidinou blížící se smrti a jí navzdory komponovali během věznění v Terezíně, zazní ve špičkovém provedení na koncertech v pražském Rudolfinu a ve Španělské synagoze i v terezínských Magdeburských kasárnách. Zarámují je díla dalších autorů původem či tématy terezínských blízkých (Copland, Korngold, Gershwin, Bernstein, Britten, Wagner, Šostakovič, Klusák a další) včetně Gustava Mahlera, k němuž se všichni vztahovali.

Cílem je terezínské kompozity opět přiblížit a jejich podmanivou hudbou připomenout, proč lidem pomáhal přezít a že pro ně byla zdrojem psychické síly. Snad je to jedna z cest, pomocí níž se současné generace budou zajímat i o příběhy terezínských vězňů, z nichž každý je unikátní a srdcervoucí.

Velmi dobře poskládanou dramaturgii letošního ročníku festivalu **Divadelní svět** zastínil umělé živený skandál s Frličovými inscenacemi. Přitom v Brně byla k vidění představení lepší a také zajímavě zpracovávající zvolené téma přehlídky Svoboda?!

JANA MACHALICKÁ

Dramaturgům brněnské přehlídky se podařilo skoro nemožné – na jedné straně udržet trefně zvolenou tematickou profilaci a na straně druhé rozevřít ji i pro širší publikum všech věkových kategorií. A téma svobody s otázkami a vykládkami tu rezonovalo mnohokrát, v různých podobách. Diváci se opakovaně mohli zamyslet nad tím, co tento pojem dnes obnáší a jak v jeho jménu nastupuje nesašenlivost a násilí, kde končí svoboda jednoho a druhého začíná, i jak se lze poučit z minulosti, i když se z ní nikdy nikdo nepoučí.

To vše dokáže totiž živé divadlo nabídnout – v pluralitě forem, stylů a názorů. A jen takové má smysl – neoktrojované, necenzurované, provokativní, tlumočnické i nepřijemné pravdy. To, že do divadelní fikce vstoupila reálná agrese, bylo v podstatě zase jen další ilustrací toho, jak aktuální téma bylo zvolené. Nemluví o tom, že jsme se hodně dozvěděli o tom, v jak rozešvané společnosti žijeme, v níž se nejednou každý cítí být morálním svědomím národa. Ta touha zakazovat a určovat, co se smí a co ne, už začíná být nesnesitelná.

Hravá podívaná

Pro širší diváckou obec, stejně jako pro milovníky hravé poetiky bratrů Formanů byla výtečným tahem série představení jejich posledního projektu *Deadtown*. Hrálo se v dřevěné boudě v parku na Moravském náměstí a o kus byl velký zájem navzdory sauně, v kterou se interiér tak trochu proměnil. Zdá se, že od premiéry inscenace hodně získala, působí sevěřeně a promyšleně a dvě její stylolové odlišné půle k sobě dobře přiléhají. Formani (s Ivanem Arsenjevem) se nechali inspirovat Divočím západem, kovboji a němu groteskům. Nejprve nabídli jakýsi novocirkusový kabaret s živou hudbou a tancem. Výstupy mají švih a vtip, nejprve jako na skateboardu jezdí na kulatých deskách a v nehnutých pózách známé figury – indián, kovboj, pistolník, na

Lady a její Macbeth. Shakespeare v podání rumunského divadla Bulandra byl hodně živočišný (na snímku Andreea Bibiriová a Marius Chavi). FOTO ROBERT VYSTRČIL

jevišti nechybějí ani zpívající bardámy vyhazující nožky. A pak dojde i na brilantní akrobacii s velocipedem, s kterým jeho „řidič“ skáče i na trampolíně. A druhá půlka se hladce přehoupne do říše fantazie, do městečka v prérii jménem Deadtown, kam přijíždí kouzelník se svou asistentkou. Filmová plátna v kombinaci s průsvitnou oponou vtáhnou živou hereckou akci do filmu a vzniká hravá podívaná těžící z loutkářské hravosti tvůrců, ale také z nejlepších domácích tradic od Laterny magiky až po Karla Zemana. Je to přehlídka báječných nápadů a ironických dovětek. Ovšem za touto poetickou iluzí je samozřejmě perfektní souhra a dokonalá technika.

Na festivalu bylo kromě řady komorních produkcí k vidění i velké divadlo postavené na výrazných hereckých výkonech. Jak Pitínské *Trójanky*, tak *Macbeth*, kterého Michal Dočkal nastudoval v Rumunsku, jsou kusy zamýšlející se nad podobami boje o moc, která křiví lidské charakteru a připrčuje o soudnost. Obě inscenace lze jistě zařadit do ranku politického divadla. *Trójanky*, které vznikly v Městském divadle ve Zlíně, jsou inscenace, jejíž styl určuje výrazné výtvarné řešení. Hudba i pohyb a psychofyzické ztvárnění vypjatých situací. Je to

řeč významotvorných gest a pohybů, která působí naléhavě i monostrozně. Zvláštní hudební výběr, který jako by bizarním spojením popu (Harpo, Raffaella Carrá) a klasiky (Satie, Beethoven) ještě dotvářel směšnost vítězů rvoucích se o kořist. Režisér J. A. Pitínský a dramaturg Vladimír Fekar zdatně propojili, zkrátili a upravili tři Euripidovy tragédie do jednoho celku, který tak působí kompaktně jako drsná zpráva o nekončícím řetězci násilí. To totiž nelze rozumně zastavit, neboť vždy vyplovou na povrch chtivost a egoismus.

Pitínské pojetí antických tragédií do jisté míry udržuje patectickou formu, ale zároveň je i moderní a civilní a v prastarých situacích ožívají současné analogie. Inscenaci otevírá připsaná pasáž mírové konference v Tróji, která má podobu ironického expoé. Hlavní postavou tragédií zůstává Hekabé Heleny Čermákové, první dáma zlínského souboru jí ztvárnila v autentickém emočním vypětí. Přihlíží smrti svých blízkých se zdánlivou chladnokrevností, a přitom šíjí bolestí, kterou brzo vystřídají výsměch, ironie a pomstychtivost, je to silný psychologický mnohovrstevnatý výkon.

Michal Dočkal v poslední době hostuje hodně v zahraničí a tentokrát zrežíroval Shakespea-

rova *Macbetha* v bukurešťském divadle Bulandra. Bylo to opět výtvarně efektní řešení, děj se odehrává v prostředí vypodloženém ocelovými pláty, které připomíná bunkr. Střídá se jen černá a šedá a chladné sklo zasouvacích dveří, bezpečnostní kamery. Je to také vlčí doupe, v němž směšně vyhlíží boční roztomilá kuchyňka. Herci okamžitě ovládli prostor svou emocionalitou a vášnivostí, bylo to živočišné, dravé herectví. Inscenaci dominuje robustní představitel *Macbetha* (Marius Chavi), který skoro připomínal Frankenstein, svlečený do půl těla v zakrváceném nátělníku vypadal jak monstrum puštěné ze řetězu. Tento *Macbeth* je primitiv a tupá hora masa, která ovšem nade vše miluje svou lady (Andreea Bibiriová), křehkou, ale rafinovanou mrchu. Má ji za bezbrannou „holčičku“, kterou doslova nosí na rukou.

E-maily na jevišti

Na kontrastu těchto dvou bytostí, které jsou každá jinak psychopatická, staví Dočkal své pojetí a inscenace vztah dvou deviantů rozvíjí občas v až ironických polohách a zároveň jako by vše čpelo až odpuzující tělesností, což se zvlášť hrotilo v krvavých scénách. Inscenace se hrála bez pauzy dvě a půl hodiny a je pravda, že v závěru ryt-

mus začal uvadat. V každém případě je škoda, že hlediště Mahenova divadla bylo poloprázdne.

Dalším kusem zabývajícím se politikou byla inscenace *Přes plochy* Slováckého divadla v Uheriském Hradišti. Je dramatickým zpracováním e-mailové korespondence, kterou spolu vedli slovenský sociolog Fedor Gál a anonymní pisatel vystupující pod jménem Matěj a označující se za národního socialistu. Inscenaci nastudoval Michal Skočovský, který se tento dialog snažil co nejvíce zdivadelnit a možná by bylo lépe, kdyby forma byla jednodušší, protože místy jde jen o polopatické ilustrování, hlavně tam, kde dialog provází promítání dokumentů a fotografií a snímání akcí na video. Postavu Matěje rozdělil do více osob, které na Gála, hájícího principy demokracie, svou primitivní rétorikou různě útočí a dotírají. Jsou to všechno legitimní postupy dokumentárního divadla, ale text nemá potřebný dramatický potenciál, dramaticčnost je do něj vnášena uměle a místo ní se dostávají pocit, že je divák přitom vuce pro školní mládež a chvílemi si říká, že by si celou korespondenci raději přečetl.

Na druhé straně je dobře, že se divadlo do takového tématu pustilo, a inscenace do dramaturgie festivalu dobře zapadla.

Čtete Orwella, vyplatí se to i po 115 letech

KRISTINA ŽANTOVSKÁ

Před dvacátého června to bude přesně sto patnáct let, co se narodil Eric Arthur Blair, anglický novinář, esejista a romanopisec píšící pod pseudonymem George Orwell.

Letos na jaře doplnilo české nakladatelství Argo dlouhý výčet vydaných titulů tohoto autora o *Barmské dny*. Dvacet let po prvním vydání nakladatelstvím Volvox globator a znovu v překladu Zuzany Štátné. Když si půjčíte půjčit knížku do Městského knihovny, neuspějete. Všechny dvacet výtisků je pryč.

První Orwellův beletristický román (vyšel v roce 1934 nejprve ve Spojených státech, o rok později v Anglii) zachycuje valnou měrou spisovatelovy zkušenosti z Barmy, ve které několik let sloužil jako policejní úředník. Ambivalentní pocity a postoje (skrývané

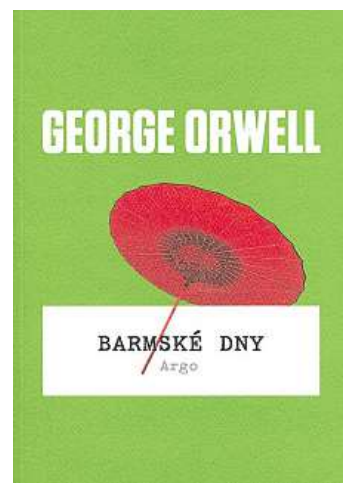
jak před svými krajany tak před domorodci) vtělené do hlavní postavy, Johna Floryho, si prožil autor sám. Popsal je mimo jiné bez obalu ve své slavné eseji z roku 1936 *Jak jsem střelil slona*.

Flory, obchodník s týkovým dřevem, skončil v Barmě, v malém městečku Kyauktada uprostřed džungle, tak jako mnoho jiných krajanů, protože jej doma žádné „nadějně vyhlídky“ nečekaly. Kyauktada byla „zatracená díra, ve které bylo zatracené vedro a zatraceně modrá obloha, ze které nespadla až do začátku června ani kapka vody“. A kostky ledu roztály ve sklenici ginu dřív, než se vyprázdnila ještě před snídaní v Evropském klubu.

Odsouzení do jistého vyhnanství, ale současně do postavení neoddiskutovatelné nadřazenosti ke všemu místnímu, především těm „negrům“, páchnoucím česnekem a kokosovým olejem, vytvářelo

pro Floryho sebezničující koktejl. Ale Orwell byl mistr paradoxu. Hluboké vnitřní opovržení ke svým krajanům, povětšinou omezeným snobům a otevřeným rasistům, se kterými se Flory denně potkával v klubu, citadele jejich nadřazenosti a středu jejich vesmíru umístěném uprostřed majdanu, otevřeně ventiloval u místního lékaře Veraswamiho. Lékař ale jeho kritiku do vlastních řad nepřijímal, bílý muž byl za všech okolností lepší než oni, apatičtí a plní pověr. Přinesl do Barmy pokrok, jakého by jeho zbídačelá a primitivní země jinak nedosáhla.

Doktorovou záchranou proti intrikám místního mafiánského úředníka U Po Kyina, namíchaného ze lstivosti, zkorumpovanosti a podlézavosti, se mohlo stát jenom jmenování členem Evropského klubu. Tohle skutečné sídlo britské moci a impéria bylo současně nirvánou pro miliony domo-

rodých úředníků toužících se do něj dostat.

Klub ale, jako jediný v Barmě, nikdy žádného z „negrů“ za člena nepřijal a je na to patřičně hrdý. Flory si doktora váží, ale ví, co způsobí, pokud ho za člena klubu

navrhne. Indie už není co bývala, všichni tuší, že sláva Britské Indie je u konce, o to víc je přijetí „domorodce“ nehoráznou myšlenkou, bez ohledu na to, že přichází shora. Pro dalšího z Britů, neskrývaného rasistu Ellise, by bylo nadějí povstání místních, které by mohli „vojensky“ rozpráší, prostě je všechny postřílet. Ale ani to se nepovede.

Únavně monotónní maskulinní svět rozčeří příjezd mladé dívky, stejně vykořeněné jako nemajetné, jejíž příbuzní doufají, že se v kolonii provdá. A Flory se bezhlavě zamiluje, přestože Elizabeth ale naději, naději na konec osamělosti utápěné v ginu a klubových hádkách, naději na možnost s někým život prostě sdílet.

Přestože ženské postavy nejsou Orwellovou nejsilnější stránkou, je poměrně jednostrunná Eli-

zabeth silou, která tragicky zvrátí nejen Floryho osud, ale vyjeté koleje předsudků a marnosti změn ještě prohloubí.

S ohromným smyslem pro detail, charakterizaci postav a paradox líčí Orwell barmské dny de facto jako příručku geopolitických reálií a britské imperiální koloniální politiky a mentality. A podobně jako román E. M. Forstera *Cesta do Indie* postihuje základy společnosti stojící na třídních a rasových předsudcích. Ne nadarmo dokázala Británie tak dlouho a úspěšně prosazovat svou koloniální politiku v kastovní Indii. Tak poctivě a odvážně jako Orwell ji ale dokázal popsat málokdo. Zvláště teď, po brexitu a po tom, co princ Harry, vévoda ze Sussexu, tak parádně zamíchal s královskou DNA, je dobré tohoto autora znovu číst.

Autorka je publicistka a dramaturgyně